

24. Шульга С. Реєміграція волинських чехів на батьківщину (1946–1947 рр.) / С. Шульга // Проблеми гуманітарних наук : наук. зап. Дрогобиц. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка. Вип. 14 : Історія. – Дрогобиц : Вимір, 2004. – С.81 – 92.
25. Шульга С. Виникнення та діяльність чеських культурно-освітніх та громадських товариств на Волині у міжвоєнний період. Україна в європейських міжнародних відносинах : наук. зб. Ін-ту історії України НАН України. – К., 1998. – С. 460–474.
26. Шульга С. Громадське життя чехів на Волині у чеських часописах (20–30-і роки ХХ століття). Чехи на Волині: історія і сучасність : праці Житомирського наук.-краєзнав. тов-ва дослідників Волині. – Т. 24. – Житомир ; Малин : «Волинь», 2001. – С. 25–30.
27. Česká školská vzdělanost na Voluně v letech 1920–1939. Česká matice školská // Чеська загальноосвітня школа / упоряд. С. А. Шульга та ін. – Луцьк, 2008. – 106 с. – С. 101–106 (чеською та українською мовами).
28. Vaculik Jroslav. Dejny Volynskych Čechů. – Т 1. / Jroslav Vaculik. – Praha, 1997. – 210 с.
29. Vaculik Jroslav. Dejny Volynskych Čechů. – Т 2. / Jroslav Vaculik. – Praha, 1997. – 223 с.
30. Pierwszy powszechny spis RP z dnia 30 wrzesnia 1921 r. – Т 23. – Warszawa : Wojewodstwo Wolynskie, 1926.
31. Drugi Powszechny Shis Ludnosci z dn. 9.12.1931 r. – Warszawa : Wojewodstwo Wolynskie, 1938. – 329 s.

Шульга Светлана. Семья волыньских чехов Прокупеков. Рассматривается проблема миграции и социальной адаптации этнической группы чехов в среде украинского, русского и польского этносов, которые преобладали на территории Волынской губернии в XIX в. и Волынского воеводства в 20–30-х гг. ХХ в. Используя картографический метод исследования, на основе архивных документов прослеживается история семьи Йозефа Прокупека от момента поселения на Волини и до нашего времени. История семьи Прокупеков рассматривается сквозь призму истории чешской иммиграции в России. Выделяется три поколения семьи и определяются характерные черты их адаптации в разных экономических, социальных, политических, конфессиональных условиях: в селе XIX в., в губернском городе в начале ХХ ст., в воеводском городе межвоенного периода. Обуславливается проблема частичной ассимиляции чешского элемента в среде представителей других национальностей на протяжении столетий, определяются причины и факторы сохранения чехами национальных ментальных характеристик, традиций, языка.

Ключевые слова: эмиграция, чехи, волыньские чехи, Волинь, национальная идентичность, менталитет.

Shul'ga Svitlana. Monogy Nopaedium of Volhynia Cech of Prokupekiv. History of monogynopaedium of Volhynia Cech of Prokupekiv is considered In the article, which emigrated from Czech on territory of the Volhynia province in 80th of 19th item For the detailed study of features of emigrant motion of Cech to Russia important excretions of human factor, show of influences emigration, on a separate man and monogynopaedium. History the monogynopaedium of Prokupekiv is considered through the prism of history of Czech immigration in the Russian empire, three generations are selected of monogynopaedium are selected and a level is determined them social adaptation during КНІКН–КНКН of item Parallels are conducted between Volhynia community of Cech and Czech diaspora of Kyiv, certainly their personal touches. The problem of assimilation of the Czech element is selected in the environment of inoetnichno population.

Key words: emigration, Cech, Volhynia Cech, Volhynia, national identity.

Стаття надійшла до редколегії
04.12.2014 р.

УДК 355.425.4: 94(477.83/.86) «1943»

Петро Росіцький

УНС як протидіючий фактор німецькій окупаційній владі: Перші бойові сутички (липень–вересень 1943 р.)

У статті подано детальний опис бойових зіткнень Української народної самооборони (УНС) із німецькими окупаційними силами влітку – на початку осені 1943 р. Відзначено їх оборонний характер, відображено елементи тактики українських повстанців.

Ключові слова: УНС, акція, німецькі військові, вишкільний курінь.

Постановка наукової проблеми та її значення. Проблема організації протидії Українською народною самообороною в галицькому дистрикті німецькій окупаційній владі – маловідома сторінка в історичній науковій літературі, хоча УНС відіграла важливу роль в українському визвольному русі, адже здійснювала організований, активний опір оборонного характеру німецьким військовим. Дослідження діяльності вказаної військової формації – передумова до вивчення УПА-Захід, основного чинника українського руху Опору під час Другої світової війни.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Досліджувана тематика вже тривалий час перебуває в полі зору науковців, а окремі її аспекти знайшли висвітлення в книзі І. Патриляка «Перемога або смерть: український визвольний рух у 1939–1960 рр.» та статті В. Мороза «Українська народна самооборона на терені Дрогобицької області (1943 рік)». Праці цих науковців цінні, але вони розглядають тему побічно в загальному контексті, тому великий спектр джерелознавчої інформації підлягає подальшому опрацюванню.

Мета статті – з'ясувати значення УНС в українському визвольному русі під час Другої світової війни, на основі опису перших бойових сутичок показати процес установаження самооборони як громадсько-військової формації, яка, хоч і не несла безпосередньої загрози окупаційному режимові, але водночас викликала з його боку активний опір.

Економічна політика німецької окупаційної влади в дистрикті Галичина призвела до того, що навесні 1943 р. на території дистрикту почали стихійно формуватися партизанські загони для протидії німецьким окупантам. Водночас Організація українських націоналістів під проводом Степана Бандери (ОУН(Б)) будучи домінантним фактором націоналістичного руху в Галичині, намагалася взяти під контроль процес стихійного формування партизанських загонів. У зв'язку з цим Провід ОУН(Б), на початку травня 1943 р. дав доручення низовим структурам Організації створювати загони Української народної самооборони (УНС) під керівництвом військового референта Романа Шухевича (Тура). Отже, ОУН(Б) організовуючи загони самооборони, фактично ліквідувала стихійно створені партизанські відділи, включаючи їх до складу новоутвореної формації. Щодо бойової діяльності УНС, то згідно з наказом Романа Шухевича загонам самооборони заборонялося проводити будь-які збройні операції проти німецьких окупантів, у своїй діяльності вони повинні були дотримуватись оборонної тактики [5, с. 339]. Варто зауважити, що створені підрозділи УНС, проходили вишкільну підготовку, були озброєні, перебували в контакті з місцевою сіткою ОУН(Б), яка іноді просто вимагала від них рішучих дій. У таких випадках керівництво відділами УНС, незважаючи на вказівки вищого командування, на власний ризик і розсуд, здійснивши бойову операцію, намагалася приховати факти її проведення – не згадували про неї у своїх звітах.

Перша значна протинімецька акція такого типу – напад на табір «Служби праці» («Баудінст»), що розміщувався поблизу кар'єру над річкою Орявою в присілку Святослав села Коростів Дрогобицької округи. Її організував і провів підрозділ УНС «Бойки» під командуванням Богдана Вільшанського (базувався в околицях села Либохори під горою Магура) у ніч із 6 на 7 липня 1943 р. о 24.30 год [2]. Безпосередньо керівництво боєм здійснював один із засновників відділу Дмитро Суслинець – «Буйтур», який добре орієнтувався в цих теренах, оскільки був родом із села Рожанка, що межує із Коростовом. Повстанці, маючи достовірні дані про карний табір, завдяки місцевим жителям, знешкодили його охорону без жодних утрат. Її ліквідував Дмитро Щербанович-«Прибишин» закидавши вартове приміщення гранатами, при цьому порізав руку, розбиваючи віконну шибку. Також відзначилися Михайло Ровенський («Відважний») і Степан Канинець («Черешня») – земляк Суслинця теж родом із села Рожанка, які взяли в полон начальника табору. Крім повстанців родом із Рожанки, у цій операції брали участь коростівчани: Олекса Жалівців, Михайло Диркавець, Василь Савчин, Михайло Свистун, Якш Теодор [1, с. 96].

Щодо самого «Баудінсту», то це був карний табір з особливим режимом, який характеризувався наявністю специфічних відносин між робітниками й адміністрацією. Майстри – поляки – фольксдойчі в найбрутальнішій формі застосовували різноманітні знущання над таборовими працівниками. Навіть серед ночі вони не давали їм спокою, змушували присідати, руками братися за вуха й, не розгинаючись стрибати, як жаби. Багато людей із цього «Баудінсту» не повертались, умирали від побоїв або смертельних кульових поранень [6, с. 60]. Оскільки карний табір був на території, що межувала з місцем дислокації підрозділу УНС «Бойки», керівництво повстанців, ураховуючи уваги ситуацію в ньому, змушене було вдатися до активних дій – ліквідувати «Баудінст».

Фактично до вересня 1943 р. відділи УНС більше не проводили подібних протинімецьких бойових операцій – вони протягом липня–серпня реорганізовувались у вишкільні курені, проходячи етап відповідної військової підготовки.

Водночас допоміжні структури УНС – боївки Служби безпеки (СБ) і Відділи особливого призначення (ВОПи), завдання яких полягало в забезпеченні вишкільних таборів, із липня 1943 р. активно здійснювали збройні акції на німецькі адміністративні та господарські установи для накопичення матеріальних ресурсів, тісно співпрацюючи між собою. Підтвердження цього – діяльність на Станіславщині «відділу особливого призначення» під командуванням Василя Андрусяка, який першу бойову операцію провів у Городенці в липні 1943 р., де розгромив загін шуцполіції, захопивши вагон цукру й зброю [3, с. 46]. Слід наголосити на тому, що збройні акції допоміжних структур УНС проходили не тільки на території безпосереднього формування УНС, вони спостерігалися по всій території Галичини, навіть у прилеглих околицях центрального міста дистрикту Львова: у Гончарах, Сихові, Давидові, Підбірцях, Гаях. Німецькі органи влади в дистрикті Галичина відзначали, що напади в основному відбувалися на державні сільськогосподарські підприємства, лісопереробні заводи, молочарні, дільничні відділи поліції. Нападники в усіх випадках намагалися заволодіти сільськогосподарською продукцією, технічними засобами, зброєю, боєприпасами [8, с. 259].

Щоб запобігти поширенню українського повстанського руху в Галичині, німецька окупаційна влада перейшла в середині літа 1943 року до рішучих дій наступального характеру. Маючи добре налагоджену донощицьку сітку й отримуючи достовірні дані від інформаторів, німецькі окупаційні сили досить ефективно розправлялися з невеликими відділами УНС, що перейшли на вишкіл у Карпати. Так, 8 липня німецька поліція отримавши інформаційні дані від «гаєвого» (за національністю – поляка) здійснила напад на табір УНС між селами Росохач і Майдан на Турківщині. Неозброєних курсантів самооборони, згідно зі звітом районного провідника Турківщини «Підойми», знешкоджено майже всіх, із 17 осіб 10 загинули, двоє потрапили в полон і тільки п'ятеро втекли [6, с. 65]. У подібній ситуації опинився відділ УНС: до 30 осіб у селі Межигірцях (Станіславщина), де 14 серпня раптово був атакований німецькими військовими. Події розгорталися за таким сценарієм. Відділ прийшов уночі в село й зупинився на відпочинок у stodолі одного господаря. Хтось повідомив про це німців, з'явилася німецька жандармерія, шуцполіція, і навіть українська поліція. Стодолу оточили, обстріляли, закидали ручними гранатами – і вона загорілася. Уенесівці, перебуваючи в замкнутій, палаючій stodолі, чинили опір. Незважаючи на критичну ситуацію, їм усе-таки вдалося вирватися з німецького оточення. Близько 20 повстанців зуміли прорвати вороже кільце. Утрати були болючими: вісім убитих, двоє полонених, німці захопили ще й два уенесівські кулемети. Крім цього, збитків зазнало село, від stodолі вогонь перекинувся на інші сусідні господарства, які вигоріли разом зі звезеним із поля збіжжям [10, с. 91].

Бачачи розгортання українського визвольного руху в Галичині, 4 серпня 1943 р. УЦК як представницький орган українського населення в окупаційній владі звернувся до мешканців дистрикту з відозвою. У ній зазначалося: «На відтинку громадського і державного життя все робиться ворогами (тут мається на увазі ОУН(Б)) для загострення відносин у дистрикті. Бунтується сільське населення проти здачі контингентів, виїзду на працю до Рейху та інших повинностей. Йде намагання провокації виступів селян проти державних маєтків, молодь відмовляють від служби у “Баудінстах”, дивізії СС Галичина, агітуючи до втеч у ліс». Хоча ці зазначені акції бандерівців не були прямим збройним викликом окупаційній владі, але напруження вони підтримували. Узяти хоча б до уваги діяльність ВОПу під командуванням Андрусяка. У першій половині серпня він при співдії з СБ (відділ із 8 чоловік під командуванням «Чорноти») зорганізував напад на Тисменицю, після цього – на лігеншафт у Марківцях [3, с. 47].

Звичайно, такі дії повстанців викликали певний резонанс, змушували німецьку владу до відповідного реагування, але вагомих результатів окупанти в боротьбі з уенесівцями так і не досягали. Незважаючи на те, що в липні – першій половині серпня окупаційні сили без жодних труднощів розправлялися з невеликими загонами УНС, повстанський рух набував усе більших обертів. Із середини серпня німецьким військовим уже доводилося вступати в збройні сутички з повністю укомплектованими уенесівськими сотнями, під час яких вони зазнавали втрат. Наприклад, узяти хоча б оборонний бій сотні Козака з вишкільного куреня «Чорні чорти» (180 осіб) із німецькою частиною, що нараховувала близько 400 вояків у с. Кеданич. Характеристику бою описує його

учасник – тодішній стрілець сотні Василь Паливода: «Сотня в нічній темряві польовими дорогами ішла в напрямку Карпат. Погано озброєні, ще не достатньо вишколені стрільці рухались по запланованому маршруту. Після опівночі почав падати дощ, уенесівці не зупинялися, оскільки потрібно було досягти запланованого постою в одному із підгірських сіл. Рухатись вперед ставало все важче – дощ не припинявся, під ногами розмокала земля, – через це рух уповільнювався. Вже наступав ранок, як у передостанньому селі запланованого постою обірвався зв'язок, на станиці не було зв'язкового. Станичний кинувся його шукати, поки він шукав сотня зупинилась на відпочинок, надворі світало, і рухатись вперед було небезпечно. Станичний зв'язкового так і не знайшов, з цієї причини було багато погроз та нарікань, бо що то за дисципліна в підпільній мережі ОУН (Б), якщо її члени так недбало ставляться до своїх обов'язків. Командування сотні виставивши варту, прийняло рішення розквартирувати повстанців на краю села, недалеко від лісу, і промоклі стрільці порозходилися відпочивати у господарські стодоли. Переодягатися не було в що, тому, уенесівці, роздягнувшись, викручували одяг розвішуючи його на бантинах, щоб трохи підсох. Дехто уже заснув, а деякі стрільці ще приводили себе в порядок, як прибіг вартовий із станичним і крикнули: Алярм!, сюди на машинах їдуть німці. Повстанці в лічені секунди вхопивши зброю, одяг, за наказом старшин почали відступати до лісу. Чота «Благого», що квартирувала на самому краю села, і яку найшвидше повідомили про небезпеку, добігши до лісу замаскувалась за деревами, пнями, купинами. Німці тим часом вже доїжджали до населеного пункту, швидко зорієнтувавшись в ситуації встановили кулемет розпочавши обстріл тих, хто ще не добіг до лісу, чи щойно вибіг із села, оскільки, шлях відступу пролягав через рівну місцевість то становище було далеко не найкраще. Відступаючи залягли, ховаючись за межі та борозни повні води після дощу. Ситуація для них із кожної хвилини ставала критичною. Бачачи це, чотовий «Благий» наказав стрільцям у лісі відкрити вогонь по ворогу, стріляти тільки по цілі, не марнуючи набоїв. Німецькі вояки не сподівалися такого повороту подій, змінивши сектор обстрілу. Цим скористались уенесівці, які перебували в чистому полі перебрившись під захист лісових гущавин. Бій розгорівся, тепер повстанці були на кращих позиціях, замасковані й захищені від німецьких куль, маючи змогу вести прицільний вогонь. У результаті, через безперервний вогонь із повстанських кулеметів німецькі солдати розпочали відступ. Спочатку їхні машини від'їхали на певну відстань, а потім вояки перебіжками почали бігти до них, на ходу стрибаючи в кузов. Окупанти втекли, але уенесівці в село не повернулись, відійшли вглиб лісу, виставили варту, розпалили вогнища просушуючи одяг та взуття, із настанням темряви продовжили рух по зазначеному маршруті. Після двогодинного бою, німці втративши сімох убитих, зуміли захопити обоз із харчовими запасами, важким озброєнням, частину архівів, а також спалили стодолу й стайню неподалік яких розміщувався обоз, але жодних людських утрат уенесівці не зазнали. Як виявилось згодом, поінформував окупантів війт села Кеданичі, напівполяк, напівнімець – фольксдойч, за що був ліквідований СБ»[7, с. 17–19].

Із початком вересня, збройні зіткнення спостерігаються вже безпосередньо між основними силами УНС, зосередженими у вишкільних таборах, і німецькими військовими дистрикту Галичина.

Зокрема, першого вересня курінь УНС «Чорні чорти» мав сутичку в горах з німецьким каральним загonom, який складався з власівських шуцполіцаїв, і вояків верхмату. Розвідка УНС заделегідь повідомила, що німці готують на курінь велику облаву, яку вони називали «айнзац». У зв'язку з цим, на певній відстані навкруги табору в панівних вершинах розміщено так звані чати (рій із 10–12 стрільців), завдання яких – виявлення ворога на підступах до табору, щоб попередити можливий несподіваний напад. Перед вечором 1 вересня, німці прийшли не з того боку, звідки їх очікували, і підповзли під позиції однієї із чат, їх спочатку не помітили, бо контролювати гірську карпатську місцевість важко. Усе ж таки в останню мить повстанці, побачивши наближення ворога, зуміли приготуватися до оборони. Німці відкрили сильний кулеметний та мінометний вогонь. Розгорівся бій. Чата мала на озброєння лише один кулемет «Дегтярьова», кулеметник на псевдо «Горошок» був досвідченим вояком, оскільки, перебував на фронті ще з перших днів німецько-радянської війни. Маючи практику ведення вогню й ведучи його з укритої вигідної позиції, «Горошок» не давав німцям змоги наблизитися до розташування чати. Протистояння тривало кілька годин, повстанці займали вигідні позиції, але німецькі вояки почали обходити їх, нависла загроза оточення, а за нею – полон. Тому командир чати «Вивірка», сам будучи пораненим, дав наказ відступати до лісу. Убитих стрільців («Дуба», «Іскру», «Чернеця») чата із собою не забрала, бо, крім них, були ще

й поранені. Повстанці поспішали, кільце оточення могло замкнутися. Утрати ворога на період виходу уенесівців із бою були такими: убитий капітан, який здійснював командування операцією, та 34 вояки. Чата «Вивірки» разом із пораненими повернулася в розташування табору куреня.

Командир куреня «Липей» наступного дня відіслав на місце бою чоту «Скуби» з розвідувальною метою. Чота, прибувши вранці до вказаного місця, побачила жахливу картину, убитих стрільців можна було впізнати лише за одежею, обличчя не було – німці стріляли розривними кулями з кулеметів по головах мертвих, а тіла зрешетували багнетами. Командування куренем прийняло рішення поховати побратимів у Поляниці з відповідними почесностями. Сільські майстри зробили три домовини, священник із села Жаб'є відправив заупокійну панахиду, на викопаних трьох могилах найкраща чота куреня, якою командував чотовий «Юрко» віддала вбитим належні похоронні військові почесності, а стрілецький хор під керівництвом диригента на псевдо «Цяпка» відспівав похоронну траурну пісню: «Ви жертвою в бою нерівним лягли». Таким чином поховали трьох стрільців із куреня «Чорні чорти» на околиці Поляниці: Кухаря Василя із села Хотимир псевдонім «Дуб», бунчужного «Іскру» села Олесів, зброяра «Чернеця» із Жаб'є [7, с. 23–26].

Крім боїв оборонного характеру, із вересня 1943 року УНС почала практикувати напади на німецькі й угорські автоколонії та невеликі гарнізони, мета – заволодіння зброєю. Серед здійснених акцій слід виділити атаку на німецьку автоколонію поблизу Чорного лісу (Тлумацький район сучасної Івано-Франківської області), у якій загинуло 35 німців; напад чоти «Скуби» на угорський гарнізон у Татарові, де вбито 15 гонведів; операцію цієї ж чоти в Рушорі, там на дорозі Космач – Коломия, скубівці підбили чотири вантажних автомобілі німецької армії знищивши 70 німецьких вояків, не зазнавши при цьому жодних утрат. Якщо ці дані українське підпілля й перебільшило, то все одно це було дошкульним ударом для німецьких окупантів [8, с. 267].

Звичайно, окупаційна влада не споглядала за такими подіями, німецькі каральні органи доклали максимум зусиль, щоб покінчити з українським рухом Опору.

Наприкінці вересня структури окупаційної влади організували нову військову експедицію, спрямовану проти відділів куреня «Гайдамаки», що базувалися на території Долинщини. Через агентуру німці дізналися, що в горах є база повстанців, але де саме – не з'ясували. 26 вересня 1943 р. стежа сотні «Трембіта» повідомила, що в селі Суходолі на присілку Бездежі, за три кілометри від табору з'явилася німецька розвідка – шість осіб. Поручик «Хміль» – командир куреня – наказав рою вишколених повстанців «Трембіти» хитрістю захопити ворожих розвідників. У цей час у вишкільному таборі «Трембіти» під командуванням «Чорнобривого», перебувала ще сотня новобранців із Теревовлянщини на чолі із сотенним «Горіхом», яка прибула до куреня 24 вересня. За допомогою зв'язкового Степана всю німецьку розвідку зловлено, роззброєно й приведено до «Хмеля». Під час перевірки їхніх документів виявилось, що це не німці, а татари з татарського батальйону, який дислокувався в місті Долина. Полонені під час допиту повідомили: «Діяли за наказом німецького полковника з метою збору інформації про місце перебування вишкільної групи УНС, її боєздатність, чисельність, запас амуніції. Німці стягують військові сили в міста Калуш і Долину, готуючи наступ на табір УНС». Поручик «Хмель» наказав розіслати стежі в чотири різні напрями, а в самому таборі оголосив повну бойову готовність. Із 10 години ранку 26 вересня 1943 р. повстанці очікували німецького нападу. Можливо, окупанти не виявили б місця постою куреня, якби не зрада Івана Фетиша із с. Пшиничники, стрільця сотні «Сіроманці». Він відпросився додому у зв'язку із хворобою, якимось чином потрапив до німців і навів їх на табір УНС. О 24 годині зав'язався нічний бій. Німецького війська нараховувалося близько 800 осіб. Один із німецьких батальйонів вступив у бій із повстанською чотою, ведучи наступ зрубом на гору Стовбу від села Ілемня. Неперервним вогнем уенесівці зупинили наступ батальйону. Із ворожої сторони загинули майор і чотири солдати. До повстанців надійшла підмога – 30 осіб. Уранці 27 вересня німці, отримавши підкріплення – ще один батальйон, удруге розпочали наступ. Уенесівці стійко оборонялися від 6-ї ранку до 12 години дня. Під сильним натиском переважаючого противника, «трембітяни», відірвавшись від нього, відступили до табору «Сіроманців» на полонину «Бистра» під гору Сивулю [9, с. 111–112].

На ділянці іншої чати, де перебував чотовий «Чорноморець», бій розпочався вранці 27 вересня приблизно за 200 м від табору, де закінчувався ліс і починалася полонина. Після першої сутички німецькі вояки відступили, залишивши вбитих і поранених. Чата теж почала відхід, під час якого

зустріла всю чоту «Бродяги», що розстрільною бігла на край лісу. За нею прибули дві інші чоти. Ройовий «Прут» – командир стежі, відзвітував: «Німці зайняли вершок гори де відбувалися наші навчання, прийшли з північної сторони». Де ж сотенний «Чорнобривий», що з ним? – запитав «Бродяга». Хтось з гурту повідомив, що він тут недалеко з доктором Богданом, і в нього якийсь негрізне захворювання. За статутом, я тепер командир! – відповів «Бродяга» й скомандував: «Перша чота розгортається в розстрілну та очікує ворога із фронту, друга – резервна, охороняє праве крило, третя теж перебуває в резерві, охороняючи ліве крило. Без наказу не стріляти! Конспіруватися! Стріляти у виразну мішень, прямо перед собою! Щадити набої! Кулеметникам стріляти, короткими серіями! Ройовим, обійти свої позиції, уточнити стрільцям сектор вогню!» Після обстрілу позицій повстанців гірською артилерією й різнокаліберними мінометами, розпочався наступ німецької штурмової бригади. Спочатку виднілися лише зелені шоломи, здалеку зливаючись із ланом капусти. Потім похилені постаті, що неначе на навчаннях підбігали, падали, і знову бігли далі. Коли вони перебували вже на близькій відстані, уенесівці відкрили вогонь. Німці опинились у дуже не вигідному становищі на полонині, неначе у відкритому полі. У свою чергу, стрільці УНС на краю лісу добре замасковані, до того ж майже не викриті ворогом, бо стріляли рідко – тільки по мішені. Після короткої, інтенсивної перестрілки німецька штурмова бригада почала відступати, забравши зі собою вбитих та поранених. Коли вона зникла за горою, «Бродяга» розіслав зв'язкових перевірити ситуацію. До цього часу уенесівці мали лише одного пораненого стрільця, але не від кулі, а від осколка міни, що зачепила верх дерева й розірвалася. Зі свого боку, ворожа сторона – десять убитих і декілька ранених. Чотовий «Бродяга», добре знаючи німецьку тактику, наказав другій і третій чоті: «Розтягнути оборонні позиції узбіччям гори аж до підніжжя». Фронт від полонини, близько 180 метрів далі утримувала перша чота. Менше ніж за півгодини німці знову відкрили вогонь з артилерії, гранатометів і кулеметів. Проте їхній обстріл і далі не був прицільний. Причина – спадистість і нерівність гори Стовиби. Навіть їхні кулеметники стріляли високо понад головами уенесівців, оббиваючи гілки дерев. Під прикриттям артилерії й кулеметів штурмова бригада розпочала новий наступ, але вже обережний. Спустившись на цю сторону полонини, де перебували стрільці УНС, потрапили під їхній прицільний вогонь. Хтось з уенесівців крикнув: «Бий капустяні головки!» Це всім дуже сподобалось, бо німецькі шоломи дійсно були схожі на капустяні головки. Німці відступили, незважаючи на крики їхніх командирів. Після цього почався артилерійський обстріл, за ним – штурм. Так повторювалося шість або сім разів. «Чорноморець» стверджував, що бій із німцями тривав від п'ятої години ранку аж до другої години пополудні. Стрільцям УНС уже вичерпувалась амуніція, незважаючи на те, що «Бродяга» змінив чоти що вели оборонний бій.

Німецькі окупанти увесь час повторювали фронтову атаку, повстанці назвали її «німецькою колодийкою» – тупцювання на одному місці. Близько пів на третю «Бродяга» скликав нараду чотових. На ній вирішили відступати, основна причина відступу – брак амуніції. Трембітяни передислокувалися на полонину Бистру під гору Сивулю, де розміщувалася сотня «Сіроманці», яка, як і «Трембіта», належала до куреня «Гайдамаки», яким командував, «Хміль» (Фрасуляк). До пізнього вечора здобували німці покинуті повстанські становища й табір.

На світанку другого дня зв'язковий розвідки сотні «Трембіта» повідомив: «Окупанти ще вчора своїх убитих і поранених відвезли автомобілями до міста Долини, а решта батальйону ночує в горах у тому самому місці де закінчуються рейки вузькокорейкового поїзда, а сьогодні о 12 годині поїздом теж поїдуть до Долини». Командування куреня «Гайдамаки» вирішило влаштувати засідку. Місце для неї вибрано під стрімкими скалами, де межують вершини гір Федорів і Магасів, а за річкою Ілемкою стрімко піднімається вверх гора Міколяще. Одночасно досягнуто домовленості з місцевою боївкою ОУН(Б), на яку покладалося завдання – запалити дерев'яний залізничний міст на Ілемці, щоб водій локомотива змушений був сповільнити в цьому місці поїзд. На десятому кілометрі річки Ілемки під горою Міколяще, де шлях вузькоколійної залізниці проходив під високою стіною скелі з одного боку, а з другого – круто обривався в річку, розмістились українські повстанці. Щоб не насторожити ворога, уенесівці пропустили самохідну платформу, на якій везли єдину жертву облави – важкопораненого стрільця, котрий потрапив у полон. Після цього боївка підпала дерев'яний залізничний міст. Коли поїзд із німцями опинився в смугі засідки, партизани відкрили по ньому прицільний вогонь, і закидали гранатами. Німці, перебуваючи на вагонах, стали прекрасною мішенню. Одні стрибали з вагонів у річку, розбиваючись об каміння, інші, поранені та вбиті, – разом із поїздом їхали в бік палаючого мосту. На місці засідки залишилося 80 убитих і 88 поранених

німецьких вояків. Скільки вбитих та поранених було в поїзді, – невідомо. Повстанці не зазнали жодних утрат [4, с. 219–224]. Учасник бою, згодом хорунжий УПА «Вихор» у підпільному журналі «Чорний ліс» подає втрати німців у цій засідці – близько 90 вбитих і 20 поранених. Один із командирів УНС Станіславщини Іван Бутковський – «Гуцул» (уродженець Коломийщини) та учасник цієї ж засідки «Чорноморець» збільшують чисельність утрат німецької шуцполіції до 200 осіб. Таку саму цифру називає й Володимир Косик. Це було одне з найбільших досягнень у бойовій діяльності УНС за липень–вересень 1943 р., яке продемонструвало придатність загонів самооборони до виконання поставлених завдань.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, незважаючи на малочисельність, слабку підготовку, недостатнє озброєння й забезпечення, повстанські вишкільні відділи УНС прогресували в протистоянні з навченими та добре озброєними німецькими поліційними формуваннями. Якщо на початковій стадії бойової діяльності в липні–серпні допущено прикрі помилки, у результаті яких спостерігалися болючі втрати, то вже з вересня уенесівці, використовуючи партизанську тактику ведення бою, завдавали болючих утрат супротивнику, скоюючи його військові сили, водночас розхитуючи адміністративний апарат окупаційного режиму.

Джерела та література

1. Бугрій І. Коростів – село серед гір / І. Бугрій. – Львів : Оксарт, 2005. – 256 с.
2. Бугрій І. Коростів – село серед гір / І. Бугрій. – Львів : Оксарт, 2005. – 256 с*
3. «Зі споминів старшого булавного «Геника» // Літопис УПА. Т 19. – Торонто : [б. в.], 1977. – 360 с.
4. Із спогадів чотового «Чорноморця» // Літопис УПА. – Т. 12. – Торонто : [б. в.], 1989. – 352 с.
5. Літопис. УПА. – Т 9. – Київ ; Торонто : [б. в.], 2007. – 897 с.
6. Мороз В. Українська Народна Самооборона(УНС) на терені Дрогобицької області (1943рік) // Визвольний Шлях. – 2000. – Кн. 6. – 123 с.
7. Паливода В. Спогади українського повстанця і багаторічного в'язня таборів. ГУЛАГУ. – К. : Смолоскип, 2001. – 86 с.
8. Патриляк І. Перемога або смерть: український визвольний рух у 1939–1960 рр. / І. Патриляк. – Львів, 2012. – 512 с.
9. Хорунжий Вихор «Бій на горі Стівбі». Літопис УПА. Т. 12. – Торонто : [б. в.], 1989. – 352 с.
10. Яшан В. Під брунатним чоботом / В. Яшан. – Торонто : [б. в.], 1989. – 284 с.

Росицкий Петр. УНС как противодействующий фактор оккупационной власти: первые боевые столкновения (июль–сентябрь 1943 г.). На основе архивных материалов, воспоминаний очевидцев дается детальное описание боевых столкновений Украинской народной самообороны с немецкими оккупационными силами дистрикта Галичина летом – в начале осени 1943 г. Константовано прогресс в вооруженном противостоянии со стороны подразделений самообороны, который проявился в столкновениях, проходивших со второй половины августа 1943. Отмечается оборонительный характер деятельности УНС относительно немецкой оккупационной власти. Отражены некоторые элементы партизанской тактики ведения боя уенесовцов.

Заявлено УНС как фактор сопротивления в регионе во время Второй мировой войны.

Ключевые слова: УНС, акция, немецкие военные, учебный курень.

Rosickyi Petro. UNS as a Counteracting Factor the German Okupatsiyini Authorities: The first Battle Fight (July–September 1943). The detailed description of armed conflicts of Ukrainian People's Self-Defense with German occupying forces of the District Galicia from summer to carly autumn, 1943 is given on the basis of archive materials and eyewitnesses' reminiscences.

It is shown progress in the armed clashes of Self-Defense units which were taken place in late August 1943. The defensive activity of UNS is noticed in relation to German occupation power. Some elements of guerilla tactics of warfare are represented by Self-Defense units.

UNS is declared as certain factor of resistance movement in the region during the Second World War

Key words: UNS, action, german militare, vyshkilnyj kurin.

Стаття надійшла до редколегії
10.12.2014 р.